

МОГУЋНОСТ КЊИЖЕВНОСТИ У СВЕТУ КУПОВНИХ МОГУЋНОСТИ

(Маша Колановић: *Поштовани кукци и грује језиве њриче*, Воока, Београд, 2020)

Годину дана након изласка из штампе (Загреб, Профил, 2019) *Поштовани кукци и грује језиве њриче* Маше Колановић допутовали су и до нашег читалачког простора (Београд, Воока, 2020). У најкраћим цртама, реч је о збирци сачињеној од дванаест приповедака кроз које се провлачи нит антиутопијске, кафкијанске теме човекове регресивне метаморфозе у беспомоћног инсекта, ситуиране у контекст информатичке ере и савременог потрошачког друштва.

Ко су кукци, ко су носиоци насловне метафоре у књизи Маше Колановић? Приближна дефиниција гласила би: одбачене, немоћне и потрошене индивидуе које су, речено у духу ауторкиног приповедачког језика, постале роба с грешком, производи којима је истекао рок трајања. Једни од њих, рецимо, своје последње дане проводе у старачком дому или у кућном амбијенту сачуваних, похабаних реликвија потонулог света, а други у друштву наручених одевних предмета или у суживоту са технолошким и информатичким новотаријама намењеним убијању времена и остатака памћења. Њихову судбину обично бележе млађи протагонисти, тачније протагонисткиње, махом наследнице којима је додељена привилегија надређене, нараторске позиције у тексту.

Но, у насловној причи, исприповеданој у првом лицу, метафора бубе уграђена је у динамички мотив брзог, додуше дуго припреманог преображаја, који даје посебан тон ауторкиној критици потрошачког друштва и пратећег менталитета и начина (не)размишљања. Наиме, у обрту потпомогнутом алитерацијском везом, тј. звучном сродношћу између речи, у оној метаморфози поштованог купца у поштованог кукца која се одиграва на позорници стакленог раја тржног центра и која овде погађа, за разлику од претходних случајева, младу особу, тачније дечака који халапљиво жуди за новим играчкама, Маша Колановић повезује драму нагомиланог јада изабране, дисфункционалне породице са конзумеристичким феноменима лажних потреба и задовољстава.

Иако усредсређене на теме владавине рекламне индустрије, императива трошења и куповине робе и свеprisутности маркетинга у данашњој Хрватској, ове разигране и духовите приче захватају шири друштвени план, те у свој садржај укључују и податке о другим – политичким, економским и културолошким – потресима који су мењали изглед нашег света претходних деценија. У пажљиво разрађеним описима осиромашења и нестајања средње класе, у добро погођеним дигресијама о новом поретку започетом, како то на овим просторима често бива, отказима неподобнима, у вешто истакнутим и добро осмишљеним лајтмотивима фотошопираних репортажа и уличних

графита и у умешно скицираним ликовима случајних пролазника и њиховим спонтаним реакцијама које неретко врве од ксенофобије и шовинизма, слика посттранзицијске стварности се обогаћује и добија ширу не само друштвену, већ и историјску перспективу. Но, сви описни, истраживачки и аналитички захвати који обогаћују приповедачки говор остају по правилу подређени приказу расула и унутрашње драме појединца и његове породице, тачније остатака породице.

Мисаоно и емоционално тежиште прича у књизи *Поштовани кукци...* почива на контрасту између нападно обећавајућих и слаткоречиво тривијалних објава реклама, брошура, каталога, туристичких понуда и наручених репортажа, кредитних понуда и полиса осигурања, с једне стране, и скучених простора из којих човек-кукац, често у друштву својих, домаћих жохара, тј. бубашваба, пасивно региструје промене које доноси врли нови свет, принуђен да каткад у њему потражи решење или бар утеху за понижења која му живот свакодневно приређује, с друге стране. У том смислу, заплети, конструисани повремено по обрасцима хорор трилера, подређени су по правилу црнохуморним досеткама и гротескним, аланфордовским детаљима са симболичком тежином, што је иначе пренето и на графички план, у ауторкиним пратећим илустрацијама. Приче се углавном граде поступцима акумулације чињеница која се на крају не разрешава класичним епилогом и расплетом. Завршетак је најчешће обележен антиклимаксом, тј. одсуством праве поенте: напетост због тзв. лутке из Чернобиља нестаје не због зрелости детета већ због потрошачког порива да се сутрадан, једноставно, купи нешто ново; жена која своју породилску агонију жели коначно да прекине излази на пут по коме се пијана тетурала, заглављена у ширину која се отвара пред њом; потрошач, тачније кћи потрошача, пише писмо оператеру и прети новом револуцијом у којој ће, уместо некадашње радничке класе решене да преузме средства производње у своје руке, учествовати маса преварених корисника мобилне мреже којима се краде новац на килобајтима и мегабајтима у ромингу. Хуморним отклоном од патоса побуне који на овом месту читаоцу, очигледно, не дозвољава да дословно схвати идеју друштвеног преврата нити да у њему пронађе некакав изворни револуционарни елан, прича Маше Колановић интелигентно се дистанцира од помодног активизма, дилетантске претенциозности и хипстерске површности и лакомислености која средишњу тему ове књиге у многим „епохалним“ остварењима савремене културе тако често прати и компромитује.

Посебан квалитет збирци даје приказ техничких помагала, информатичких новина и савременог начина комуникације. Мало је писаца који успевају да све ове појаве које су одавно измениле наш доживљај света пренесу у своју причу и да их учине функционалним у фабули, да у њима пронађу симболичко значење, једном речју – да их учине литералним. Већина их просто помене, мислећи да је тим чином испунила и задовољила критеријуме савремености и актуелности и учинила своју приповедачку слику иновативном. Посебан утисак у вези с тим оставља вештина у приказу наручивања и куповине одевних предмета на даљину – у приповеци „Шкриња“ – који човеку-инсекту најалост не само да не доносе жељену промену, већ му на крају још оштрије и болније откривају сву ону беду и празнину од које је покушао да се ослободи.

Питање вредности *Кукаца* тако се са нивоа садржаја, како то увек бива код успеле и добро погођене књижевне слике, преноси на план форме и начина на који уметнички поступак испробава и проналази своје могућности. Не ради се, другим речима, више о питању да ли су и колико су техничке направе и друштвене мреже које пре-мошћују физичку баријеру између људи, који се овде најчешће своде на купце/кукце и продавце, наручитеље и пошилиаоце, нешто битно промениле, већ пре свега у којој мери оне могу бити искоришћене као знаци, симболи који показују све оно што човек чини, осећа, замишља или пропушта у свом животу.

И када се сви ти паметни телефони, И-беј купопродаје и паразитске апликације са још паразитским ажурирањима пусте да проговоре и када се њихов језик, у тексту иначе истакнут курзивом, помеша са фабуларним током и исповедним секвенцама у дигресивним притокама приче, онда се нивои стварности умножавају, а значења продубљују и подупиру. Тако се, на пример, свет прве приче, у којој главна јунакиња говори о испуњењу тетине тестаментарне жеље да буде сахрањена са мобилним телефоном на који ће је позвати неко од родбине дан након погребa не би ли се отклонила свака сумња да је жива закопана, гради и из описа градског живота подређеног туристичкој реклами и заради, који испрва делују као украсни додаци или, просто, као детаљи који успоравају радњу. Притом, описе врело дубровачког поподнева и уличне вреве све време обогаћују и допуњују детаљи са натписа на паноима и садржаји порука са апликација на андроиду који се, сваким наредним ажурирањем, све више нагомилавају (осим што празне батерију). Крај приче, тренутак када нараторка трећи, последњи пут позива покојницу и када изненада зачује други телефон – испоставља се госпођу која каже свом саговорнику како је могла остати жива закопана у граду док се пробијала ка гробљу – добија своју потврду и на плану информацијско-кибернетичког макрокосмоса, тачније његовог уплива у физички простор наше свакодневнице. Дакле, тета није жива закопана, као ни, фигуративно, госпођа која је успела да се пробије кроз гужву у историјском делу града. Но, ако укључимо, боље речено активирамо онај додатни садржај, ако се сетимо свих оних полуделих апликација и нападних реклама, савета, упитника који су пратили јунакињу, дакле свих оних порука које су затрпавале њене белешке, онда је метафора (над)стварна и делатна. Актуелност и пријемчивост теме *Поштованих кукаца...* и њених дистопијских порука остају, тако, у читаочевом доживљају овог вредног штива подређени квалитетима уметничког језика и лакоћи, оншалантности приповедачке игре са вишковима садржаја и мањковима живота.